

УДК 341.231.14

О.А. МІРОШНИЧЕНКО, канд. юрид. наук, доц., Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПРАВО ВЛАСНОСТІ В РОЗУМІННІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ (ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА)

Ключові слова: право власності, майно, Європейська Конвенція, Європейський суд, майно, речові права

Законом України у 1997 році було ратифіковано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції [1]. Таким чином, за 16 років можна говорити про існування чималого досвіду українських громадян у стосунках із європейською системою захисту прав людини.

При цьому, крім практичного досвіду звернень українських громадян із захистом до Європейського суду та зовнішньої політики європейського спрямування, *українська наука* також безперечно спрямована та багато зробила за ці часи для того, щоб наблизити різні правові системи та навчити суспільство поваги до прав людини. Так, праці М. Буроменського, О. Гончаренко, Ю. Зайцева, М. Козюбри, Г. Куця, О. Онуфрієнко, В. Паліюка, П. Рабіновича, Ф. Фаткуліна, С. Шевчука, О. Шупінської, С. Шимон та А. Яковлева не тільки містять цікаві теоретичні дослідження, але й ґрунтуються на практиці (прецедентах) європейського суду, українських судів та нормах українського законодавства.

Однак, на жаль така «співпраця» науковців та українських громадян, поки ще не здатна вивести Україну з «лідерів» за кількістю порушень прав людини.

Так, Україна за даними Європейського суду з прав людини (далі – ЄСЗПЛ) за 2012 рік займає 4 місце за кількістю скарг після Росії, Туреччини та Італії. При цьому, сього-

дні державами-учасницями Європейської конвенції є всі 47 держав-членів Ради Європи. Так, українськими громадянами було подано 10450 скарг проти держави Україна протягом тільки 2012 року [2].

Кількість скарг щодо захисту права власності (всіх держав-учасниць) у ЄСЗПЛ сягає 13,35 % (за період з 1959 року по 2012 рік). Захист цього права посідає 2 місце після скарг щодо справедливого судового розгляду (ст.6 ЄКПЛ), які займають 45,01 % від всіх скарг, які надійшли до суду протягом періоду 1959–2012 рік.

Якщо конкретизувати ці дані, то протягом 1959–2012 рік проти України було подано 305 скарг громадян на підставі ст.1 Додаткового протоколу. Для порівняння: 310 скарг – проти Італії, 441 скарга – проти Румунії, 456 скарг – проти Росії та 611 скарг – проти Туреччини.

Отже, згідно статистики за перші три місяці 2013 року у порівнянні із таким же періодом 2012 року кількість скарг виросла на 8 %. Враховуючи ці статистичні дані, виникає враження, що ситуація з правами людини в Україні погіршується з року в рік. Саме тому, дослідження в цьому напрямку є актуальним. І, зокрема, метою статті є наукова розвідка окремих аспектів права власності з врахуванням як історичного аспекту, так і останніх тенденцій щодо захисту права власності.

Статтею 1 Першого (або Додаткового) Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, прийнятого у Парижі 20.03.1952 р., було гарантовано захист права власності. Згідно з нею кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права. Проте, попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно

до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів [3].

Цікавою є сама історія появи Першого Протоколу. Так, під час підписання тексту Конвенції несподівано Комітет міністрів Ради Європи вирішив вилучити з тексту проекту Конвенції трьох прав: «права на особисту власність, права батьків мати вибір стосовно тієї освіти, яку вони хочуть дати своїм дітям, і права на проведення вільних виборів». При цьому представники Постійного комітету від Франції і ФРН на знак протесту відмовилися бути присутніми під час підписання Конвенції через це. Противники включення цих правдо положень Конвенції вважали, що таке право власності не може бути абсолютним, його не можна проголошувати без розумних обмежень і перш ніж декларувати право кожного на власність, слід закріпити права на зайнятість та працю, без чого не буде і власності. Після тривалих дискусій усі три зазначені права з редакційними уточненнями були внесені до додаткового Протоколу до Конвенції, відкритого для підписання 20.03.1952 року [4].

Таким чином, ст.1 Першого протоколу до Європейської конвенції звучить сьогодні наступним чином: «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права». Протоколом № 11 до Конвенції було внесено зміни до вказаної статті 1, яка одержала назву «Protection of property» (захист власності), а її зміст в офіційному перекладі набув дещо іншого формулювання: «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм *майном*. Ніхто не може бути позбавлений своєї *власності*...» [5]. При цьому у оригінальному англійськомовному тексті Конвенції використовується наступна формула: «Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his *possessions*. No one shall be deprived of his

possessions...». Таким чином, такі розбіжності між термінами «майно» та «власність» існують тільки у перекладах на слов'янську мову.

Аналізуючи практику Європейського суду, у контексті Європейської конвенції, можна зробити висновок, що розуміння¹ «власності» («майна») постійно розширюється. Цьому, безумовно, сприяє позиція Європейського суду, який постійно повторює, що «власність» у розумінні Конвенції та Протоколу до неї – це автономне явище, яке жодним чином не пов'язане із національним його розумінням та має тлумачення незалежне від національного.

Як свідчить аналіз практики застосування ст.1 Першого Протоколу Європейської конвенції до майна, крім рухомих і нерухомих речей, відносяться:

- *позови про відшкодування збитків за внутрішнім законодавством* [6];
- *право на пенсію* (якщо протягом якогось періоду робилися внески до пенсійного фонду або інші соціальні внески) [7];
- *акції компанії* (пояснення Європейського суду у скаргах № 8588/79 та № 8589/79 «Бреймлід і Мальстром проти Швеції») [8];
- *господарські інтереси, пов'язані з управлінням бізнесом, а також управління клієнтурою* (ділова репутація, нематеріальні активи тощо), *клієнти компанії* (завдяки власній праці була створена клієнтська база компанії, яка є активом, відповідно є «майном» в сенсі ст. 1) [9];
- *законні розрахунки щодо настання певних обставин* [10];
- *рішення арбітражного органу в зв'язку зі спором* [11].

Таким чином, концепція «майна» в сенсі ст.1 Протоколу не означає виключно воло-

¹ Використання автором терміну «розуміння», а ні терміну «поняття», зумовлено тим, що останній термін, на думку автора, описує щось статичне та незмінне протягом якогось більш менш тривалого часу. Конвенція ж це живий документ, саме цим і обумовлено використання терміну «розуміння».

діння речовими об'єктами. Так, окремі права та інтереси, які складають *активи*, також можуть вважатися «речовими правами» [12].

При цьому із такого достатньо широкого розуміння «права власності» є і виключення. Так, Суд висловив думку про те, що ст.1 Протоколу застосовується лише до існуючого майна тієї чи іншої особи, а не до *права набувати власність*, будь то в разі відсутності заповіту або через добровільну реалізацію. Право успадковувати власність не є майновим правом до тих пір, поки воно не стає оспорюваним [13].

Із зазначеного вище можна зробити висновки, що Комісія, свого часу, а потім і Суд значно розширили розуміння «власності» і «майна» в значенні статті 1 Першого протоколу. І, безумовно, слід погодитись із ствердженням про те, що «не можна назвати жодного права чи свободи людини, які б встановив Суд щодо розвитку положень Конвенції. Та це і не належить до його повноважень, згідно із ст.32 якої «юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до статей 33, 34 і 47». Отже, Суд *займається лише тлумаченням і застосуванням, і жодним чином не створенням права* [14].

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр>.
2. Офіційний сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=#n1347956867932_pointer.
3. Енциклопедичний довідник майбутнього адвоката: У 2 ч. / О. Д. Святоцький, Т. Г. Захарченко, С. Ф. Сафулько та ін. ; за заг. ред. С. Ф. Сафулька. – К. : Видавничий Дім

«Ін Юре», 2008. – Ч. 1. – С. 211.

4. Литвин В. Європейська конвенція з прав людини: уроки і перспективи / Литвин В. // Право України. – 2010. – № 10. – С. 6.

5. Шимон С. І. Поняття майнових прав в контексті Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод / Шимон С. І. // Університетські наукові записки. – 2011. – № 3. – С. 228.

6. Офіційний сайт «Української Гельсінської спілки з прав людини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://helsinki.org.ua/index.php?id=1150828918#_ftnref2.

7. Справа «Мюллер проти Австрії». Comm. Report 1.10.75, paras. 29-30. D.R. 3, p. 25 (31). 17.3.70. Collection 33, p. 53.

8. Непорушне право власності: українські реалії / М. Багній, О. Коваль, Л. Тарасенко, Т. Яцків ; за заг. ред. Т. Яцків. – Львів, 2012. – С. 26.

9. Справа «Ван Марле проти Нідерландів», application no. 8543/79; 8674/79; 8675/79; 8685/79) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://echr.ketse.com/doc/8543.79-8674.79-8675.79-8685.79-en19860626/view>.

10. Справа «Pine Valley Developments Ltd and Others vs. Ireland», application no. 12742/87, решение от 29 ноября 1991 года;

11. Справа «CASE OF STRAN GREEK REFINERIES AND STRATIS ANDREADIS v. GREECE», (Application no. 13427/87), paras. 72 and 74 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://echr.ketse.com/doc/13427.87-en-19941209/view>.

12. Справа «CASE OF IATRIDIS v. GREECE», application no. 31107/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://echr.ketse.com/doc/31107.96-en-19990325/view>.

13. Eur. Court HR, Marckx v. Belgium judgment of 13 June 1979, Series A, No. 31, p. 27-28, para. 63.

14. Буткевич В. Європейська конвенція з прав людини і основних свобод: генеза намі-

рів і права / Буткевич В. // Право України. – | 2010. – № 10. – С. 80.

Мірошниченко О. А. Право власності в розумінні Європейського суду з прав людини (загальна характеристика) / О. А. Мірошниченко // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 371–374 [Електронний ресурс].

Поставлені і розглянуті питання щодо виникнення в європейській системі захисту прав людини «права власності». Вони набули подальше закріплення та реалізацію у судових прецедентах Європейського суду з прав людини. Розкрито зміст (розуміння) «права власності» та «майна» на рівні Європейського суду та Європейської конвенції. Проаналізовані сучасні тенденції розвитку і захисту його права. Зроблено висновок про те, що сьогодні слід розуміти під правом власності.

Мірошниченко О.А. Право собственности в понимании Европейского суда по правам человека (общая характеристика)

Поставлены и рассмотрены вопросы возникновения в европейской системе защиты прав человека «права собственности». Они получили дальнейшее закрепление и реализация в судебных прецедентах Европейского суда по правам человека. Раскрыто содержание (понимание) «права собственности» и «имущества» на уровне Европейского суда и Европейской конвенции. Проанализированы современные тенденции развития и защиты этого права. Сделан вывод о том, что сегодня следует понимать под правом собственности.

Miroshnichenko O.A. The Protection of property in the understanding of the European Court of Human Rights (general description)

Raised and discussed issues of protection of property in the European system protection of human rights. They were further consolidation and implementation in the case law of the European Court of Human Rights. Disclosed of (understanding) of «protection of property» and «possession» at the level of the European Court and the European Convention. Modern trends of development and the protection of this right are made. The conclusion is that today should be understood as the right and protection to property.